

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ТУКАЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

КАРАР

«24» 12 2024 ел

Яр Чаллы

№ 6005

2025 – 2027 елларга Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү программасын раслау турында

Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өлкәсендә дәүләт сәясәтен гамәлгә ашыру максатларында һәм «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль законны, «Татарстан Республикасында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 2010 елның 21 январендәге 7-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнын үтәү йөзеннән Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты

КАРАР БИРӘ:

1. 2025 – 2027 елларга Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү программасын расларга.
2. Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты Житәкчесенә «2019-2023 елларга Тукай муниципаль районының кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итү программасын раслау турында» 14.03.2019 елның 14 мартындагы 962 номерлы карары үз көчен югалткан дип танырга.
3. Әлеге карарны Тукай муниципаль районының рәсми сайтында һәм Татарстан Республикасы рәсми хокукый мәгълүмат порталында урнаштырырга.
4. Әлеге карар үтәлешен контрольдә тотуны Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты Житәкчесенә беренче урынбасарына йөкләргә.

Башкарма комитет Житәкчесе

К.Р. Нәжмиев

2025 – 2027 ЕЛЛАРГА
ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТУКАЙ МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫНДА КЕЧЕ ҺӘМ УРТА ЭШКУАРЛЫККА
ЯРДӘМ ИТҮ ПРОГРАММАСЫ

Яр Чаллы шәһәре

2024 ел

**2025 – 2027 елларга Татарстан Республикасы Тукай муниципаль районында
 кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү программасы**

Программа паспорты

Программа исеме	2025 – 2027 елларга Татарстан Республикасы Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү программасы (алга таба - Программа)
Программаны эшләү өчен нигез	1. «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131 - ФЗ номерлы Федераль закон; 2. «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон
Программаны башкаручылар	Тукай муниципаль районы Башкарма комитетының вәкаләтле структур бүлекчәләре, ТМР кече һәм урта эшкуарлык субъектлары
Программаның төп максаты	Тукай муниципаль районының кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү һәм аңа ярдәм итү өчен түбәндәгеләрне тәмин итүче хокукый һәм икътисадый шартларны камилләштерү: кече һәм урта эшкуарлык субъектлары санын арттыру, муниципаль берәмлек икътисадында конкурентлык мохите булдыру, халыкның мәшгульлеген тәмин итү һәм үзмәшгульлекне үстерү, муниципаль берәмлекнең тулаем территориаль продукты күләмендә кече һәм урта эшкуарлык өлешен арттыру
Программаның бурычлары	- Кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү инфраструктурасын үстерү; - кече һәм урта эшкуарлыкның конкурентлыкка сәләтен һәм инвестицияләр жәлеп итүчәнлеген арттыру; - районда инновацион потенциалны үстерү һәм эшкуарлыкны үстерүнең өстенлекле юнәлешләрен гамәлгә ашыру; - халыкны эш белән тәмин итү өлкәсендә балансли территориаль икътисадый сәясәтне

	<p>исәпкә алып, эш белән тәэмин ителмәгән халыкны кече бизнес өлкәсенә жәлеп итү өчен өстәмә стимуллар булдыру;</p> <ul style="list-style-type: none"> - кече бизнесның социаль жаваплылыгын һәм нәтижелелеген арттыру; - социаль эшкуарлыкны үстерү; - яшләр эшкуарлыгын үстерү; - кече бизнес субъектларына республика һәм федераль программаларда катнашу буенча мәгълүмати һәм консультацион ярдәм күрсәтү
Программаны гамәлгә ашыру сроклары һәм этаплары	2025-2027 еллар
Программаны финанслау чыганакалары	Федераль бюджет, Татарстан Республикасы бюджеты акчалары, инвесторлар акчалары, гамәлдәге законнар белән тыелмаган башка чыганакалар
Программаның көтелгән ахыргы нәтижеләре	<ul style="list-style-type: none"> - Кече һәм урта эшкуарлык субъектлары өчен уңайлы климат тәэмин итү; - яңа производстволар булдыру; - халыкның мәшгульлеген арттыру; - халыкның керемнәрен арту; - бюджетка салым керемнәренен гомуми күләмендә кече һәм урта эшкуарлык субъектларыннан салым керемнәре өлешен арттыру; - районның товар базарын конкуренциягә сәләтле продукция һәм жирле житештерү хезмәтләре белән тәэмин итү
Финанслау күләмнәре һәм чыганакалары	<p>Программаны гамәлгә ашыруга финанс средстволарына гомуми ихтыяж 45,0 мең сум тәшкит итә (жирле бюджет, республика бюджеты, бюджеттан тыш акчалар).</p> <p>2025 ел – 15,0 мең сум. 2026 ел - 15,0 мең сум. 2027 ел - 15,0 мең сум.</p> <p><i>Искәрмә: программаны финанслау күләмнәре фараз характерында һәм, тиешле елга һәм план чорына тиешле дәрәжәдәге бюджетларны формалаштыруны исәпкә алып, ел саен төгәлләштерелергә тиеш</i></p>
Программаның үтәлешен контрольдә тоту	Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты

Кереш

Тукай муниципаль районы, республиканың көнчыгышын һәм көнбатышын, төньягын һәм көньягын тоташтыручы мөһим магистральләр киселешендә урнашып, Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгышында уңайлы икътисадый-географик урын алып тора, ресурслар белән (нефть, руда булмаган файдалы казылмалар, урман, су, жир ресурслары) житәрлек дәрәжәдә тәмин ителгән.

Районның административ үзәге – Яр Чаллы шәһәре, Казаннан көнчыгышка таба 237 км ераклыкта урнашкан. Тукай муниципаль районы Яр Чаллы, Түбән Кама, Алабуга, Бөгелмә һәм Әлмәт шәһәрләреннән төбәк һәм федераль автомобиль юллары челтәре буйлап 20-60 минутлык юл ераклыгында урнашкан.

Тукай муниципаль районы Кама агломерациясе составына керә, ул үз эченә Алабуга, Зәй, Менделеевск, Түбән Кама, Тукай муниципаль районнарын, «Яр Чаллы» шәһәр округын ала.

Икътисадый потенциалы буенча Кама агломерациясе Казан агломерациясеннән кала икенче урында тора. Сәнәгатьнең төп тармаклары булып машина төзелеше (автомобиль төзелеше, электротехника сәнәгате) һәм химия һәм нефть химиясе сәнәгате тора. Башка тармаклардан нефть чыгару, электр энергетикасы, төзелеш материаллары житештерү, азык-төлек сәнәгате, авыл хужалыгы тәкъдим ителгән.

Кама агломерациясенең үсеше Тукай муниципаль районының икътисадый үсешенә сизелерлек йогынты ясаычак. Шуңа бәйле рәвештә Тукай муниципаль районының Яр Чаллы шәһәрендә яңа төзелә торган инфраструктура белән интеграцион үсешенә бәйле комплекслы мәсьәләләрне хәл итү каралган. Мондый нәтижәгә нигез булып Тукай муниципаль районы һәм Яр Чаллы икътисадының югары дәрәжәдә ассимиляцияләнүе тора.

Тукай муниципаль районы территориясе буйлап магистраль газүткәргечләр һәм нефть үткәргечләр системасы, федераль, региональ һәм муниципальара әһәмияттәге автомобиль һәм тимер юллар уза, алар йөкләр һәм пассажирлар агымының көнбатыштан көнчыгышка һәм төньяктан көньякка Россия Федерациясе регионнарына һәм Татарстан Республикасы эчендә хәрәкәтен тәмин итә.

Районның тимер юл капкасы булып «Круглое поле» станциясе, ә һава капкасы

булып «Бигеш» аэропортының халыкара авиалиниясе тора. Федераль, региональ һәм муниципальара әһәмияттәге тимер юллар һәм автомобиль юллары йөкләр һәм пассажирлар агымының Татарстан Республикасы эчендә дә, шулай ук Россия Федерациясе төбәкләренә дә хәрәкәтен тәэмин итә.

Кама елгасы эре су транспорты магистрале булып тора. Күрсәтелгән магистраль транспорт коммуникацияләренә кисешү үзәге булып Яр Чаллы шәһәре тора.

Тукай муниципаль районының транспорт-географик әһәмияте якин киләчәктә районның һәм тулаем республиканың транспорт инфраструктурасын алга таба үстерү хисабына Республика һәм Россия Федерациясе эчендә йөк ташулар арту сәбәпле акрынлап үсәчәк.

Авил хужалыгы дәрәжәсендә чагыштыру Тукай муниципаль районы икътисадының ачыктан-ачык авил хужалыгы характерында булуын күрсәтә. Районның административ үзәге булган Яр Чаллы шәһәрендә сәнәгать производстволарының шактый туплануын билгеләп үтәргә кирәк.

Кече эшмәкәрлек – заманча базар хужалык итү системасының аерылгысыз элементы, аннан башка икътисад һәм тулаем жәмгыять нормаль яши һәм үсә алмый. Ул демократиягә һәм хосусый милеккә нигезләнган базар мөнәсәбәтләрен ныгытуны тәэмин итә. Үзләренә икътисадый хәле һәм яшәү шартлары буенча шәхси эшмәкәрләр халыкның күпчелек өлешенә якин һәм жәмгыятьнең социаль һәм сәяси тотрыклылыгы гаранты булган урта сыйныф нигезен тәшкит итәләр.

Кече һәм урта эшмәкәрлек яңа эш урыннары булдыра, продукциянең яңа төрләрен һәм икътисадый өлкәләргә аеруча тиз үзләштерә, эре бизнес өчен конкурентлыкка сәләтсез тармакларда үсә.

1. 2025-2027 елларга кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү муниципаль программасының максатлары һәм бурычлары

Муниципаль программаның максаты һәм бурычлары «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән максатларны гамәлгә ашыруга юнәлтелгән һәм дәүләт сәясәте һәм стратегиясе өстенлекләренә туры килә.

Муниципаль программаның максаты – Тукай муниципаль районының кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү һәм аңа ярдәм итү өчен түбәндәгеләрне тәмин итүче хокукый һәм икътисадый шартларны камилләштерү: кече һәм урта эшкуарлык субъектлары санын арттыру, муниципаль берәмлек икътисадында конкурентлык мөхите булдыру, халыкның мәшгульлеген тәмин итү һәм үзмәшгульлекне үстерү, муниципаль берәмлекнең тулаем территориаль продукты күләмендә кече һәм урта эшкуарлык өлешен арттыру.

Муниципаль программаның бурычлары:

- кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү инфраструктурасын үстерү;
- кече һәм урта эшкуарлыкның конкурентлыкка сәләтен һәм инвестицияләр жәлеп итүчәнлеген арттыру;
- районда инновацион потенциалны үстерү һәм эшкуарлыкны үстерүнең өстенлекле юнәлешләрен гамәлгә ашыру;
- халыкны эш белән тәмин итү өлкәсендә баланслы территориаль икътисадый сәясәтне исәпкә алып, эш белән тәмин ителмәгән халыкны кече бизнес өлкәсенә жәлеп итү өчен өстәмә стимуллар булдыру;
- кече бизнесның социаль жаваплылыгын һәм нәтижелелеген арттыру;
- республика һәм федераль программаларда катнашу буенча кече бизнес субъектларына мәгълүмати һәм консультацион ярдәм күрсәтү.

Тукай муниципаль районы икътисадының гамәлдәге структурасын исәпкә алып, кече һәм урта эшкуарлык эшчәнлегенә түбәндәге юнәлешләре, аларның үсешен стимуллаштыру максатларында, шул исәптән муниципаль программа аша да, өстенлекле юнәлешләр буларак билгеләнә:

- авыл хужалыгы;
- инновацион эшчәнлек;
- эшкәртү производстволары;
- социаль, торак-коммуналь, көнкүреш хезмәтләре күрсәтү;
- авыл хужалыгы продукциясен житештерү һәм эшкәртү;
- туризм һәм кунакханә бизнесын үстерү.

Программа чараларын гамәлгә ашыру кече һәм урта эшкуарлыкның гамәлдәге һәм яңа төзелгән субъектларын саклау өчен шартлар тудыруны күздә тотып, бу кече һәм урта бизнес предприятиеләрендә эш урыннары санын, хезмәт хакын арттыруны тәмин итәргә һәм шуның белән Тукай муниципаль районы территориясендә халыкның тормыш дәрәжәсен күтәрергә мөмкинлек бирәчәк.

Программаның максатына ирешүне характерлый торган максатчан индикаторлар булып тора:

- тулаем территорияль продуктта кече һәм урта бизнес өлешен 2024 елдагы 48,2% тан 2027 елда 48,5% ка кадәр арттыру;

- кече (микروпредприятиеләрне дә кертеп) һәм урта предприятиеләр әйләнеше үсешен (гамәлдәге бәяләрдә) 2024 елдагы 86,9 млрд. сумнан 2027 елда 131 млрд. сумга кадәр;

- кече һәм урта эшкуарлык субъектлары санын, 10 мең кешегә исәпләгәндә, 2024 елдагы 599,94 берәмлектән 2027 елда 620 берәмлеккә кадәр арттыру;

- кече һәм урта эшкуарлык белән мәшгульләр санын 1000 кешегә 2024 елдагы 288,17 дән 2027 елда 320 гә кадәр арттыру.

Программаның, аны гамәлгә ашыру еллары һәм этаплары буенча план күрсәткечләрен расшифровкалап, шул исәптән Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлык субъектларының үсеш торышы үзгәрү фаразын чагылдыручы максатчан индикаторлары Программага 1 кушымтада китерелгән.

2. Тукай муниципаль районында агымдагы вазгыятьне анализлау, кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү проблемаларын бәяләү

2024 елның 1 июленә районда 2949 кече һәм урта эшмәкәрлек субъекты салым исәбендә тора, шуларның 879 – кече һәм микро предприятиеләр, 18 – урта предприятиеләр, 2052 – шәхси эшмәкәрләр.

Кече һәм урта предприятиеләрдә 14487 кеше эшли, барлык предприятиеләр һәм оешмалар хезмәткәрләренең уртача исемлек санындагы өлеше (читтән ике эш урыны буенча эшләүчеләрдән тыш) 65% тәшкил итә. Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының уртача айлык хезмәт хакы 33-35 мең сум тәшкил итә.

Кече һәм урта предприятиеләр әйләнеше, микропредприятиеләрне дә кертеп, 2024 елда бәяләү буенча 87 млрд. сум, 2025 елда 97 млрд. сум тәшкил итәчәк

Жирле бюджетка керемнәрнең гомуми күләмендә кече һәм урта эшкүарлык субъектларынан салым һәм салым булмаган түләүләр өлеше 2025 елда 23,9% тәшкил итәчәк.

Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары продукция (товарлар, эшләр һәм хезмәтләр) сатып алуга тәэмин итүчеләрне билгеләү буенча конкурс сайлап алуында һәм, инвестиция проектларын гамәлгә ашырганда, подрядчылар сыйфатында катнашалар. 2024 елның 1 октябренә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының төзелгән контрактлар күләмендә катнашу өлеше 98,72% тәшкил итте. «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкүарлыкны үстерү турында» 2007 елның 21 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә 2009 елда районда Кече һәм урта эшкүарлыкка ярдәм итү һәм аны үстерү мәсьәләләре буенча координацион совет төзелде һәм эшен алып бара.

Тукай муниципаль районы территориясендә кече һәм урта эшкүарлык алга таба үсешен һәм эшчәнлек өлкәсен киңәйтүне тәэмин итәрлек житәрлек потенциалга ия.

Әмма кече эшмәкәрлекне үстерү процессын тоткарлый торган берничә фактор бар. Болар:

- кадрлар житмәү,
- продукцияне сату белән бәйле кыенлыklar,
- башлангыч капиталның житәрлек булмавы,
- кече предприятиеләрне матди-техник яктан тәэмин итүдә кыенлыklar, коммуналь хезмәтләргә һәм электр энергиясенә югары тарифлар,

- кече предприятиегә эшлэргә туры килә торган базарның динамикасы һәм конъюнктурасы турында объектив мәгълүмат житмәү,
- кече предприятиеләр өчен кредитларның югары бәясе,
- һәм башка факторлар.

Билгеләнгән проблемаларны хәл итү программа-максатчан ысулны куллануны таләп итә, ул кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү инфраструктура объектларын һәм кече һәм урта эшкуарлык субъектларына кирәкле ярдәм итү механизмнарын үстерүгә юнәлтелгән чараларны гамәлгә ашыру юлы белән, хакимият органнары сәясәтен кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыруга үзгәртергә мөмкинлек бирәчәк, бу бюджет акчаларын максатчан һәм нәтижәле кулланырга мөмкинлек бирәчәк.

«2025-2027 елларга Татарстан Республикасы Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү» муниципаль программасы кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итү буенча «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы 25 пункттында каралган муниципаль районның жирле әһәмияттәге мәсьәләсен гамәлгә ашыру кысаларында эшләнә. «2024-2026 елларга Татарстан Республикасы Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү» муниципаль программасы район бизнес-бергәлегә вәкилләренә үз потенциалын туплап үсәргә ярдәм итүгә юнәлтелгән, бу икътисадның тотрыклы базар секторын һәм конкурентлык мохитен, барлык дәрәжәдәге бюджетлар өчен салым салу базасын, уңай эшмәкәрлек имиджы формалаштыруда уңай чагылыш табачак.

Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү проблемаларын хәл итүнең программ-максатчан ысулын гамәлгә ашыручы муниципаль программаны эшләүнең максатка ярашлылыгы түбәндәге факторлар белән билгеләнә:

- кече һәм урта эшкуарлык субъектлары өчен катлаулы хәл ителә торган һәм характерлары буенча төрле проблемаларның булуы, бу аларны хәл итүгә системалы якин килү, муниципаль сәясәтнең аерым юнәлешләрен эчтәлегә, гамәлгә ашыру технологияләре һәм гамәлгә ашыру вакыты буенча килештерү зарурлыгын билгели;
- чараларның максатларын, бурычларын, составын һәм структурасын,

планлаштырылган нәтижеләрне билгеләү зарурлыгы;

- бюджет, финанс һәм матди кертемнәрнең нәтижелелеген арттыру буенча үзара бәйлә чаралар комплексын гамәлгә ашыру зарурлыгы.

Тукай муниципаль районы территориясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү перспективалары кече һәм урта эшкуарлык өчен уңайлы климат тудыруга бәйлә. Игътибарны кече бизнеска ярдәм итү өчен каралган барлык финанс средстволарын (федераль бюджет, республика бюджеты һәм Тукай муниципаль районы бюджеты) туплауга, өстенлекле юнәлешләргә юнәлтергә кирәк. Һәр кече предприятиенен муниципаль һәм республика программаларында катнашу, маркетинг стратегиясе проблемалары, үз мәнфәгатьләрен яклау мәсьәләләре буенча консультация һәм түләүсез ярдәм алу мөмкинлеге булырга тиеш. Кече бизнес субъектларын хезмәтне саклау һәм яңгың куркынычсызлыгы, хезмәт һәм салым законнары буенча укыту буенча ярдәм итү актуаль бурыч булып тора.

Программа-максатчан ысул Тукай муниципаль районында уңайлы эшкуарлык климаты булдыру буенча планлы эш алып барырга мөмкинлек бирә.

3. Икътисадның төрле секторларында кече һәм урта эшмәкәрлек үсеше

Кече һәм урта бизнес субъектларының төп өлеше сәүдә өлкәсендә эшчәнлек алып бара – 48,2%, эшкәртү производстволары – 5,2%, төзелеш – 9,2%, транспортировка һәм саклау – 14,7%, авыл, урман хужалыгы, аучылык, балык тоту һәм балык үрчетү – 1,7%, жәмәгать туклануы – 3,3 %, башкалар-17,7%.

Структурадан күренгәнчә, төп өлеш күпләп һәм ваклап сатуга, төзелешкә һәм чыгару сәнәгатенә туры килә.

Авыл хужалыгы

Авыл хужалыгы продукциясен житештерү белән 120 авыл хужалыгы оешмасы, 6 авыл хужалыгы кооперативы, 14 җаваплылыгы чикләнгән жәмгыять, шул исәптән 3 агрофирма, 97 крестьян-фермер хужалыгы шөгылләнә. Авыл хужалыгында 4 меңгә якин кеше эшли. Бүген район буенча агросәнәгать комплексы хезмәткәрләренең уртача хезмәт хакы 76 996 сум тәшкил итә.

«Агросила» холдингына керүче «КАМА» агрофирмасы жаваплылыгы чиклэнгән жәмгыятендә үсемлекләрне яклау чараларын саклау склады төзелде. Үсемлекләрне яклау чараларын бер үк вакытта саклауның гомуми күләме 400 мең литр тәшкил итә. Биредә үсемлекләрне яклау чараларын кабул итү, вакытлыча саклау һәм холдинг агрофирмаларында бирү гамәлгә ашырылачак.

«Әнәк «агрофирмасы» филиалы «Ворошиловский» совхозы авыл хужалыгы комплексын актив үстерү бара. Мелиорация системалары файдалануга тапшырылды. 14 данә күләмендә яна югары технологияле түгәрәк хәрәкәтле су сиптерү машиналары урнаштырылды.

«Сәйдәшев исемендәге авыл хужалыгы предприятиесе» ЖЧЖ катнаш азык цехы төзү проектларын гамәлгә ашыра, 2025 елга азык цехы төзүне планлаштыралар. 300 (өч йөз) башка кадәр сөт токымлы яшь эре мөгезле терлек үстерү буенча арка тибындагы махсулаштырылган ферма төзелде.

Авзалов А.Р. КФХ һәм Миңнеханов М.И. КФХ һәркайсының житештерүчәнлегенә сәгатенә 50 тонна булган ашлык чистарту-киптерү комплексларын сафка бастырды.

«Гигант» ЖЧЖ 2000 тонналык ашлык склады төзде.

Крестьян (фермер) хужалыклары аграр житештерүдә хужалык итүнең төп формасы гына түгел, төрле ресурслар файдалануның иң нәтижәле формаларының берсе дә булып тора. Районда крестьян (фермер) хужалыкларын үстерүне тоткарлый торган сәбәпләр: гарантияле сату базарларының булмавы һәм аларга хезмәт күрсәтү буенча инфраструктураның үсеш алмавы; авыл хужалыгы продукциясенә сатып алу бәяләренен түбән булуы; эшчәнлекне техник-технологик яңарту өчен матди ресурсларның житмәве.

4. Кулланучылар базарын үстерү

Бүгенге көндә районда 161 стационар ваклап сату предприятиесе, 24 жәмәгать туклануы предприятиесе, 10 көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиесе, 1 махсулаштырылган автомобиль базары эшли.

Халыкның керемнәре артуга, инфляция басымы кимүгә һәм кулланучылар кредитын бирү торгызылуга карап, 2025 - 2027 елларда товар әйләнеше үсешенә уңай

тенденция планлаштырыла, ваклап сату әйләнешенең еллык үсеш темпы гамәлдәге бәяләрдә 106% тан артыграк булыр дип фаразлана.

2025 елда районда ваклап сату әйләнеше 4 606 млн. сум булыр дип фаразлана, бу чагыштырма бәяләрдә узган елның шул ук чорына караганда 4,8% ка күбрәк.

Сәүдә өлкәсендә 350 кече эшмәкәрлек субъекты эшли.

Икътисад үсешенең хәзерге шартларында сәүдә мәйданчыклары үз эшчәнлекләрен кече һәм урта эшмәкәрлек өлкәсендә алып баручы эшмәкәрләр өчен популярлаша бара. 2024 елның 1 кварталына 617 эшмәкәр товарларын электрон сәүдә мәйданчыкларына урнаштырды.

Жәмәгать туклануы өлкәсендә 16 кече һәм урта бизнес субъекты эшли.

Көнкүреш хезмәтләре күрсәтү өлкәсе тулысынча кече эшмәкәрлек субъектлары тарафыннан тәкъдим ителгән. Халыкка көнкүреш хезмәте күрсәтүдә чәчтарашханә һәм автосервис хезмәтләре өстенлекле рәвештә үсә.

Бәткә авыл жирлегә Кама поселогында 1 махсулаштырылган автомобиль базары эшли.

5. Яшьләр арасында эшмәкәрлекне үстерү

Тукай районында кече һәм урта бизнес үсеше соңгы елларда сизелерлек активлашты. Эшкуарларның яңа буынын, бизнеста, икътисадта һәм жәмгыять үсешендә актив роль уйнарга сәләтле яшь, хәрәкәтчән, заманча кешеләрне формалаштыруга ихтыяж арта. Хәзерге этапта яшьләр эшмәкәрлеген үстерү өчен, яшьләр арасында эшмәкәрлек эшчәнлеген популярлаштырырга кирәк. Әлеге стратегик бурычны хәл итү өчен түбәндәгеләр кирәк:

- уен һәм тренинг чаралары уздырырга;
- өлкән сыйныф укучылары өчен эшкуарлык буенча олимпиадалар оештырырга;
- яшьләрне белем бирү курсларына чакырырга;
- эшмәкәрлеккә кирәкле һәм лаеклы һөнәр буларак уңай мөнәсәбәт формалаштыра торган социаль реклама чыгаруны оештырырга;

- яшь эшмәкәрләргә дәүләт ярдәме турында мәгълүмат бирергә;
- илнең икътисадый прогресси нигезе булган намуслы һәм социаль жаваплы эшмәкәр идеясен пропагандалаучы реклама материалларын эшләргә һәм таратырга;
- яшьләргә үткәрелә торган бизнес-проектлар конкурслары турында мәгълүмат бирергә;
- яшь кешеләрне эшмәкәрлек эшчәнлегенә массакуләм жәлеп итәргә. Әлеге мәсьәләне хәл иткәндә, дәүләт тарафыннан үткәрелә торган программалар турында агитация материаллары таратырга, уку йортларында яшьләрдән анкета сораштырулары үткәрергә кирәк. Һәр анкетада контакт мәгълүматлары белән бүлек булырга тиеш. Анкеталарны эшкәрткәннән соң, эшмәкәр булырга әзер яшьләрнең мәгълүмат базасын төзәргә кирәк. Үз предприятиеләрен ачарга теләгән яшьләр белән мәгълүмати конференцияләр уздыру, аларга уңышлы эшмәкәрләр, бизнес һәм һакимият вәкилләре чакырылырга тиеш;
- эшқуарлык эшчәнлеген алып бару сәләте булган яшьләрне сайлап алу. Әңгәмә формасында эксперт сессияләрен уздырырга кирәк, анда гамәлдәге эшмәкәрләр бизнес-идеяләренә бәяләчәк һәм аларның авторлары белән әңгәмә корачак. Бизнес-идеяләр конкурслары чыннан да кызыклы тәкъдимнәр табарга һәм аларны гамәлдә тормышка ашырырга мөмкинлек бирә;
- яшьләргә бизнес алып бару күнекмәләрен тәрбияләү максатында профильле укуту уздырырга. Яшьләр бизнес-планлаштыру, проект командалары формалаштыру курсы буенча тирәнтен модульле укуту узарга тиеш. Укутуга алар көче белән мастер-класслар үткәреләчәк, уңышлы эшмәкәрләр, бизнес белән бәйлә төрлө эшчәнлек өлкәләре белгечләре (салым органнары хезмәткәрләре, хезмәт законнары буенча белгечләр, санэпидемстанцияләр хезмәткәрләре, янғын сүндерүчеләр, экологлар, бухгалтерлар) белән эксперт сессияләре оештырылачак, сертификацияләнгән бизнес-тренерларны жәлеп итәргә кирәк.

6. Үзмәшгуль халык өчен программа төзү

Район халкына үз-үзләрен тәэмин итәргә һәм үз бизнесына башка эшсезләренә жәлеп итәргә мөмкинлек бирә торган эшчәнлек формаларына зур игътибар бирелә.

Үзмәшгуль халык өчен Программа чараларының төп идеяләре булып тора:

- актив гражданнырга үз теләк-гамәлләрен тормышка ашыру мөмкинлегә бирү;
- халыкның булган ижади потенциалын файдалану;

- гражданның керемнәрен күләгәдән чыгару;
- район бюджетын яңа салым түләүчеләр булдыру юлы белән тулыландыру;
- гражданның белем һәм күнекмәләрен практикада куллану.

Чаралар түбәндәге формаларда уздырыла:

- эшсезләргә юридик һәм практик мәсьәләләр буенча консультацияләр бирү;
- эшчәнлекнең конкрет төрләрен сайлаганда, базарны анализлаганда белгечләр ярдәме;
- коммерция эшчәнлеген оештыру мәсьәләләренә кагылышлы уку курслары уздыру;
- бизнес-проектны төзү этабында практик ярдәм. Эксперт бәясен бирү;
- эшмәкәрләр белән эшләүче дәүләт оешмалары турында мәгълүмат бирү;
- үз предприятиесе өчен кирәкле торак булмаган биналарны сайлауда һәм арендалауда ярдәм күрсәтү. Киметелгән бәядән аренда шартнамәсе төзү мөмкин.

7. Авыл хужалыгында кооперацияне үстерү

Авыл кооперациясенең барлык төрләрен үстерү авыл хужалыгы житештерүенең рентабельлеген тәмин итү, авылда мәшгульлекне саклап калу, авыл халкының сатып алу сәләтен арттыру һәм, ахыр чиктә, авыл территорияләрен тотрыклы үстерүнең кирәкле шарты булып тора. Бу – авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләренң, кече хужалыкларның, кулланучылар жәмгыятьләренең авыл хужалыгы продукциясен сату базарларына керүен тәмин итүнең, авыл жирендә тормыш сыйфатын яхшыртуның төп механизмы.

Әлеге эш кысаларында районда кооперативның матди - техник базасын төзү һәм модернизацияләү өчен шартлар тудырыла – житештерү биналары, бүлмәләр, цехлар төзү (сатып алу, ремонтлау, модернизацияләү, профилен үзгәртү, торгызу), житештерелә торган (житештерелә торган, эшкәртелә торган) продукциянең сыйфатын һәм куркынычсызлыгын житештерү контроле лабораторияләрен жиһазлау һәм дәүләт ветеринария - санитария экспертизасын үткөрү (авыл хужалыгы продукциясенең сыйфатын лаборатор анализлау өчен җайланмалар сатып алу) һәм ит

һәм кош итен эзерләү, саклау, эшкәртү, сортларга аеру, сую, беренчел эшкәртү һәм суыту, авыл хужалыгы продукциясен сатуга эзерләү, төяү, бушату, транспортировкалау өчен билгеләнгән жайланмалар сатып алу.

Чараларны гамәлгә ашыруның төп нәтижәсе булып бердәм технологик процессның үзара бәйләү звеноларын үстерү тора: чимал житештерүдән алып авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләрне кооперативларга берләштерү юлы белән эзер (эзерләнгән һәм (яисә) эшкәртелгән) авыл хужалыгы продукциясен сатуга кадәр.

Казан кооператив институты булышлыгы белән һәр эре авыл жирлегендә кулланучылар кооперативлары төзү буенча практик һәм методик ярдәм күрсәтелә.

Авыл жирлекләре башлыкларына авыл жирлекләрендә авыл хужалыгы кулланучылар кооперативларын төзү буенча юл картасын эзерләү буенча укулар һәм консультацияләр үткәрелә.

Кооператив төзүгә теләүче фермерларны, шәхси ярдәмче хужалык вәкилләрен кооператив хәрәкәтенә җәлеп итү буенча эш алып барыла.

Районда ике авыл хужалыгы кулланучылар кооперативы актив эшли. «Единство» авыл хужалыгы кулланучылар тәэмин итү һәм сату кооперативы яшелчә эшкәртү белән шөгыйльләнә.

«Мусабай» авыл хужалыгы кулланучылар тәэмин итү, эшкәртү һәм сату кооперативы кош итен эшкәртү белән шөгыйльләнә.

2024 елда Тукай районында яңа «Полет» авыл хужалыгы кулланучылар кооперативы теркәлдә.

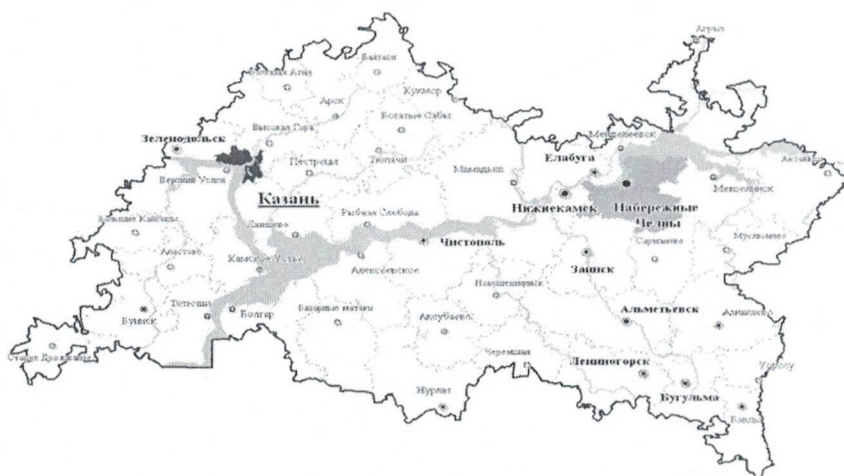
8. Районның инвестицияләр җәлеп итүчәнлеген, эшқуарлыкны үстерү юнәлешләрен бәяләү һәм конкрет чаралар исемлегенә

Россия Федерациясенең икътисадый үсеше эшқуарлык инициативасы өчен максималь уңай шартлар тудыруны, Россия һәм чит ил инвесторларының капитал салулары өчен территорияләрнең инвестицион җәлеп итүчәнлеген, дөнья базарында Россия товарларының конкурентлык сәләтен арттыруны таләп итә.

Тукай муниципаль районының инвестицион потенциалы югары (тимер юл

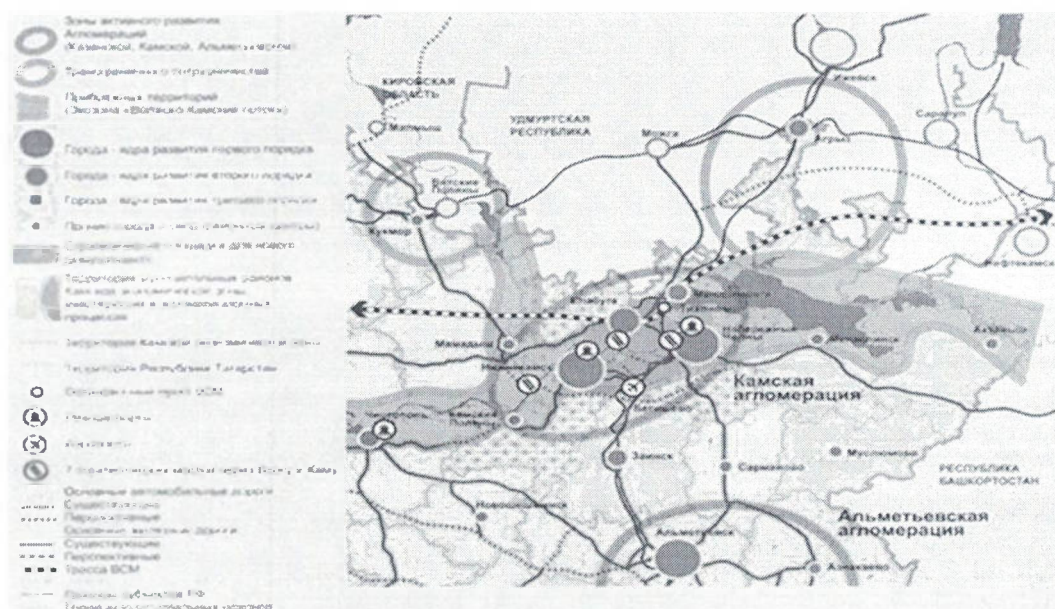
узлы, аэропорт, федераль автомобиль юллары узлы, географик урыны)

1 рәсем. Татарстан Республикасы картасында Тукай районы

2012 елда Татарстан Республикасы Кама инновацион территориаль-житештерү кластеры Россия Федерациясе Хөкүмәте Рәисе Д.А. Медведев тарафыннан расланган Инновацион территориаль кластерлар исемлегенә кертелде (28.08.2012 № дм-П8-5060 йөкләмә).

Кластер Татарстан Республикасының төньяк-көнчыгыш өлешендә Кама елгасының ике ярында урнашкан, Яр Чаллы шәһәр округын һәм биш муниципаль районнын: Алабуга, Зэй, Менделеевск, Түбән Кама һәм Тукай районнарын үз эченә ала.

2 рәсем. Кама агломерациясенен пространство үсеше

Кама кластеры бүген – Түбән Камадагы заманча нефть химиясе, нефть эшкәртү предприятиеләре, Яр Чаллыдагы автомобиль төзелеше һәм автокомпонент производстволары, алар Россия һәм дөнья базарларында билгеле, шулай ук 2 милли тикшеренү һәм бер федераль университет, тармак һәм фәнни үзәкләр белән тәкъдим ителгән фәнни-мәгариф комплексы, алар предприятиеләрне квалификацияле кадрлар һәм химия һәм нефть химиясе, машина төзелеше өлкәсендә алдынгы инновацион эшләнмәләр белән тәэмин итәләр. Агросәнэгать һәм азык - төлек кластеры система булдыручы предприятиеләрнең берсе булып тора, төп предприятиеләр – «Бигеш» аэропорты» АЖ, «Кама Беконь» ЖЧЖ, «Челныхлебопродукт» АЖ, «Агросила» холдингы предприятиеләре: «Челны-Бройлер» ЖЧЖ, «Яр Чаллы элеваторы». Кластер предприятиеләре, беренче чиратта, Россия базарына йөз тота һәм кризислы икътисад шартларында Тукай муниципаль районының тотрыклы предприятиеләре үрнәге булып тора.

✓ **Логистика.** Районның административ үзәге – Яр Чаллы шәһәре, Казаннан көнчыгышка таба 237 км ераклыкта урнашкан. Тукай муниципаль районы Яр Чаллы, Түбән Кама, Алабуга, Бөгелмә һәм Әлмәт шәһәрләреннән төбәк һәм федераль автомобиль юллары челтәре буйлап 20-60 минутлык юл ераклыгында урнашкан. Аерым муниципаль берәмлек буларак Тукай районының географик урнашуы анын «Яр Чаллы шәһәренең шәһәр яны зонасы» буларак өстәмә функциясен булуны күздә

тота.

Районда «Транссервис-ЛТД» заманча тимер юл логистика терминалы эшлэве Кама аръягы төбегенең эшмәкәрлек бергәлеге эшенең нәтижәлелеген арттырырга ярдәм итә.

Районның тагын бер өстенлекле бурычы итеп «шәһәрне жирле авыл хужалыгы продуктары белән тәмин итү»не билгеләргә мөмкин. Мондый урнашу күршедәге эре шәһәрләрдә яшәүчеләр өчен экологик чиста продукция житештерүне үстерергә мөмкинлек бирәчәк.

✓ **Уңайлы экологик хәл** экологик чиста продуктар житештерүне үстерү, авыл туризмын һәм ял итүне үстерү мөмкинлеге бирә.

Тукай муниципаль районы территориясе, нигездә районның «Түбән Кама» милли паркы белән төньяк өлеше, Яр Чаллы шәһәрндә һәм районның үзндә яшәүчеләрнең ял итү урыны буларак файдаланыла. «Түбән Кама» милли паркында һәм аның тирәсндә ял базаларының, балалар савыктыру лагерларының, күмәк бакчаларның һәм дача ширкәтләренең күп өлеше тупланган.

Тукай муниципаль районы территориясндә туристлык-рекреация өлкәсндә файдаланыла торган һәм файдалану өчен алшартлары булган табигый, мәдәни-танып белү, рекреацион һәм башка объектлар һәм сервис объектлары урнаштырыла.

Район территориясндә төрле пландагы объектларның булуы районда туризмның төрле төрләрен һәм рекреацияне үстерү, аерым алганда, хаж, экологик, балалар, спорт-сәламәтләндерү һәм спорт-күңел ачу туризмын үстерү, шулай ук яқындагы эре сәнәгать үзәкләрендә яшәүчеләрнең кыска вакытлы ялы өчен территория статусында ныклап урнашу мөмкинлеген күрсәтә.

Тукайлыларның игелеклелеге һәм кунакчыллыгы, бай тарихы һәм танып белү заманы безнең жирдә яшәүнең файдалыгына түгел, күңелле дә итә.

✓ Районның административ үзәге Яр Чаллы шәһәрндә урнашкан. Биредә югары уку йортлары, Казан югары уку йортлары филиаллары, техникумнар һәм колледжлар эшли, бу районда яшьләр потенциалын саклап калырга ярдәм итә. Административ ресурсларга ачык һәм иреккә керү мөмкинлеге бар; калган яки барлыкка килә торган административ киртәләр оператив рәвештә бетерелә. Шулай ук

эшкураулыкны үстерү өлкәсендә гавами дискуссияләр өчен үзенчәлекле майданчык булып торган бизнеска ярдәм итү инфраструктурасы Координация советы булдырылды һәм эшли, ул эшкураулык субъектларына барлыкка килә торган проблемаларны хәл итүдә ярдәм итә, бизнесның торышына һәм аңа ярдәм итү чараларын куллануның нәтижәләлегенә анализ ясый.

Районның территориаль жәлеп итүчәнлеге инвестицияләр жәлеп итүгә һәм икътисадның төрле өлкәләрендә яңа житештерү предприятиеләре булдыруга һәм гамәлдәге сәнәгать предприятиеләрен киңәйтүгә ярдәм итә.

Биклән һәм Иштирәк авыл жирлекләре территориясендә 85 гектарда илдә иң эре Россия-Кытай проекты – **Дән Сяопин исемендәге логистик комплекс** төзелә, аның максаты булып полимерларны контейнерлаштыру һәм Азия-Тын океан төбәгенә экспортны гамәлгә ашыру һәм логистиканы Татарстан Республикасында елына 100 мең контейнер проект куәте белән электрон коммерция аша алып бару тора. «Алабуга» махсус икътисад зонасы терминалы Россиядә иң эресе булачак.

Түбән Суыксу авыл жирлеге территориясендә гомуми майданы 60 000 кв. м булган күпфункцияле склад комплексы төзү һәм ритейл хезмәтләре күрсәтү, шул исәптән 80 эш урыны булдырып, онлайн сәүдә итү планлаштырылган. Объект төзелеше «ПакПрестус» ЖЧЖ проект миләкчесе акчалары хисабына башкарылачак. Инвестицион проектны гамәлгә ашыру вакыты – 2024-2026 ел.

Районның көнбатыш өлешендәге сәнәгать-территориаль зоналарны үзләштерү кысаларында ике сәнәгать майданчыгы булдырылды.

Гомуми майданы 5,7 га булган **«Тексол» индустриаль паркы** территориясендә каучукны эшкәртү һәм утильләштерү, махсус техниканы ремонтлау һәм өстәмә жиһазлау, сыекландырылган углеводород газын транспортлау буенча 3 резидент актив эшчәнлек алып бара.

«Алга» агросәнәгать паркы актив үсә. Агропаркның гомуми майданы 37 гектар тәшкил итә, алга таба 60 гектарга кадәр киңәйтү мөмкинлеге бар. 11 резидент белән килешү төзелгән.

Якын-тирәдәге сәнәгать предприятиеләрен цемент белән тәэмин итү максатында, **«Ресурс-м» ЖЧЖ** (Круглое Поле уртақ авыл жирлеге территориясендә)

елга 200 мең тонна житештерү куэте булган цемент терминалы төзү проектын башлап жибәрә.

«Стройресурс» ЖЧЖ (Түбән Суыксу авыл жирлеге территориясендә) асфальт-бетон заводы төзүне планлаштыра. Заводның житештерү куэте елына 100 мең тонна тәшкил итәчәк.

Кече һәм урта бизнес – конкурентлыкка сәләтле икътисадның төп элементы, тулай территориаль продуктта аның өлөшөн арттыру безнең өчен иң мөһим бурычларның берсе булып тора, әйттик, 2025 елда ул бәяләү буенча 48,2% тәшкил итәчәк.

Муниципаль программаны үтәү чараларын координацияләү Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты тарафыннан икътисад бүлеге аша гамәлгә ашырыла.

Муниципаль программа кече һәм урта эшқуарлык субъектларына түбәндәге төр ярдәм күрсәтү юлы белән гамәлгә ашырыла: мәгълүмати, консультацион, эшқуарлык эшчәнлеген пропагандалау һәм популярлаштыру.

Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына мәгълүмати ярдәм күрсәтү интернет челтәрендә Тукай муниципаль районы рәсми порталының «Кече һәм урта бизнес субъектлары өчен мәгълүмат» битенең эшләвен тәэмин итүне; район массакуләм мәгълүмат чараларында кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары эшчәнлеген өчен файдалы мәгълүмат урнаштыруны; кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары – ярдәм алучылар реестрын алып баруны күздә тотта.

Эшқуарлык эшчәнлеген пропагандалау һәм популярлаштыру, эшқуарлыкның уңай имиджын булдыруны тәшкил итеп, муниципаль программаны гамәлгә ашыру кысаларында кече һәм урта эшқуарлык субъектлары белән «түгәрәк өстәлләр», конференцияләр, семинарлар, конкурслар һәм башка чаралар уздыру юлы белән гамәлгә ашырыла. Мәктәпләрдә ачык дәресләр, эшмәкәрләр белән очрашулар, конкурслар үткәрү. Мәктәп укучыларының производстволарга экскурсияләрен оештыру.

Кече һәм урта эшқуарлык субъектларына ярдәм эшқуарлык эшчәнлегенә кагылышлы гамәлдәге законнар буенча укыту семинарлары оештыру, хезмәтне

саклау мәсьәләләре, хезмәт шартларын махсус бәяләү, хезмәт законнары буенча методик ярдәм.

Продукцияне сатуда ярдәм: күргәзмәләр, ярминкәләр, эшлекле очрашулар оештыру.

Муниципаль программа составында гамәлгә ашырыла торган ярдәмче программаларга һәм аерым чараларга гомумиләштерелгән характеристика муниципаль программаның 2 кушымтасында китерелгән.

9. Муниципаль программаны гамәлгә ашыруны ресурслар белән тәмин итү

Муниципаль программа чаралары федераль бюджет, Татарстан Республикасы бюджеты, Тукай муниципаль районы бюджеты акчалары, инвесторлар акчалары, гамәлдәге законнар белән тыелмаган башка чыганаclar хисабына гамәлгә ашырыла.

Муниципаль программа чараларын гамәлгә ашыру чыгымнары күләме муниципаль программаны гамәлгә ашыруның нәтижелелеген бәяләү нигезендә һәм расланган бюджет ассигнованиеләреннән һәм чираттагы финанс елына Тукай муниципаль районы бюджетының бюджет йөкләмәләре лимитларыннан чыгып ел саен төгәлләштерелергә мөмкин.

10. Муниципаль программаның төп куркынычлары һәм тискәре нәтижеләрне булдырмау чаралары комплексы

Шул ук вакытта муниципаль программаны гамәлгә ашырганда куркынычлар да бар. Муниципаль программаны гамәлгә ашыру барышында төп куркынычлар һәм тискәре нәтижеләрне булдырмау чаралары комплексы 1 таблицада китерелгән.

1 таблица

Төп куркынычлар	Тискәре нәтижеләрне булдырмау буенча чаралар комплексы
Муниципаль программаны финанслап бетермәүгә бәйле куркынычлар	
Муниципаль программа чараларын гамәлгә ашыруны тәмин итү өчен Тукай муниципаль районы бюджетыннан финанс ресурсларын планлаштырганда бюджет акчалары дефициты	беренче чиратта финанслау өчен өстенлекләргә билгеләү, бюджет кертемнәреннән нәтижелелеген бәяләү

Тышкы мохит үзгөрү белән бэйле куркынычлар	
Россия Федерациясе законнарына кече һәм урта эшқуарлыкка дәүләт һәм муниципаль ярдәм күрсәтү һәм аны үстерү һәм дәүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнарының алып бару предметлары өлешендә үзгәрешләр	Россия Федерациясенен гамәлдәге законнарында планлаштырыла торган үзгәрешләргә мониторинг үткәрү һәм Тукай муниципаль районының муниципаль хокукий актларына үз вакытында үзгәрешләр кертү
Муниципаль программа чараларының актуальлеге кимү	үткәрелүче муниципаль программа чараларының нәтижәләлегенә ел саен анализ ясау, муниципаль программа чаралары арасында акчаларны янадан бүлү
Кече факторы белән бэйле куркынычлар	
Кече һәм урта эшқуарлык субъектларының муниципаль программа чараларынан файдалана алу өлешендә ышанмавы	үздырыла торган чаралар турында, төрле коммуникация каналларынан файдаланып, кече һәм урта эшқуарлык субъектларына даими мәгълүмат бирү
Кече һәм урта эшқуарлык субъектларының түбән активлыгы	кече һәм урта эшқуарлык вәкилләрен жәлеп итеп, муниципаль программага үзгәрешләр кертү
Мәгълүматның дәрәс булмавы белән бэйле куркынычлар (статистик, салым белешмәләре)	
Кече һәм урта эшқуарлык субъектларының үсеш перспективаларын һәм муниципаль программа чараларын гамәлгә ашыруның нәтижәләлеген төгәл булмаган мәгълүмат аркасында дәрәс бәяләмәү	эшқуарлык мохитен тикшерүләр үткәрү
Эшқуарлык эшчәнлеге субъектларының үсеш торышын анализлау өчен Татарстан стат тарафыннан бирелгән мәгълүматның житәрлек булмавы	мәгълүмат билгесезлеге шартларында кече һәм урта эшқуарлык субъектлары үсешен бәяләү, социологик сораштырулар үткәрү (анкета һәм интервью бирү); кече һәм урта эшқуарлык субъектларына ярдәм күрсәтүче оешмаларның бердәм мәгълүмат базасын булдыру өчен мәгълүмат жыю һәм анализлау
Транспорт инфраструктурасын үстерүгә бэйле куркынычлар	
Муниципаль ара элементдә транспорт инфраструктурасын үстерүдәге проблемалар социаль үсеш һәм бердәм икътисадый пространство булдыру акрынаю куркынычы тудыра.	транспорт инфраструктурасын үстерүне күздә тотарга.

Куркынычлар белән идарә итү чараларын күрү муниципаль программаны гамәлгә ашыру һәм аның нәтижәләлеген бәяләү барышында гамәлгә ашырыла.

11. Программаның планлаштырылган икътисадый нәтижәләлеге, программа белән идарә итү һәм аны гамәлгә ашыруны тикшереп тору

Муниципаль программаны гамэлгә ашыруның нәтижәлелеген бәяләү программада билгеләнгән максатларга һәм бурычларга ирешү дәрәжәсенә бәйле рәвештә, акчаларны Тукай муниципаль районының кече һәм урта эшқуарлығына ярдәм итүгә оптималь туплау максатында, программа чараларының үтәлешен тикшереп тору механизмынан гыйбарәт.

Муниципаль программаны гамэлгә ашыруның нәтижәлелеген бәяләү хисап финанс елында аны үтәү йомгаклары буенча, шулай ук муниципаль программаны гамэлгә ашыруны тәмамлау йомгаклары буенча муниципаль программаны жаваплы башқаручы тарафыннан үткәрелә.

Муниципаль программаны гамэлгә ашыруның нәтижәлелеген бәяләүнең мәжбүри шарты булып муниципаль программаны гамэлгә ашыруның планлаштырылган арадаш нәтижәләрен (максатчан индикаторларны, муниципаль программа күрсәткечләрен) үтәү тора.

Муниципаль программаны гамэлгә ашыруның нәтижәлелеген бәяләү түбәндәге критерийлар буенча үткәрелә:

- муниципаль программаның максатына ирешү дәрәжәсе;
- муниципаль программаның бурычларына ирешү дәрәжәсе;
- бюджет акчаларыннан файдалануның нәтижәлелеге дәрәжәсе.

12. Нәтижә

Программа 2025-2027 еллар дәвамында этаплап гамэлгә ашырыла.

Программаны гамэлгә ашыру йомгаклары буенча түбәндәге нәтижәләргә ирешү планлаштырыла:

- районның тулаем эчке продукттында кече эшмәкәрлек өлешен 48,5% ка кадәр арттыру;
- кече һәм урта бизнес предприятиеләре эшчәнлегеннән жирле бюджетка салым керемнәре үсешен тәэмин итү;
- кече һәм урта эшқуарлыкның район икътисадына керткән өлешен арттыру;

- кече эшмәкәрлеккә инвестицияләр жәлеп итү;
- кече эшмәкәрлектә эшләүче хезмәткәрләр санын арттыру;
- муниципаль мөлкәтне хосусыйлаштыру хисабына кече һәм урта эшкуарлык субъектларының капитализациясен арттыру;
- эшкуарлык эшчәнлеге, районның социаль-иқътисадый проблемаларын хәл итүдә эшкуарларның актив позициясе өчен уңайлы климат тәэмин итү.

Программаның көтелгән ахыргы нәтижэләре

№	Индикатор исеме, үлчәү берәмлеге	2024 елга бәя	2025 елга фараз	2026 елга фараз	2027 елга фараз
1.	Тулаем территориаль продуктта кече һәм урта бизнес өлеше, %	48,2	48,3	48,4	48,5
2.	Кече (микрпредприятиеләрне дә кертеп) һәм урта предприятиеләр әйләнеше (гамәлдәге бәяләрдә), млн. сум.	86970,5	97407,0	112018,0	128820,0
3.	Узган елга карата гамәлдәге бәяләрдә үсеш темпы, %	110,00	112,00	115,00	115,0
4.	Кече предприятиеләр (микрпредприятиеләрне дә кертеп) хезмәткәрләренең уртача исемлек саны	6886,0	6936,0	6991,0	7000
5.	10 мең кешегә исәпләгәндә, кече һәм урта эшкуарлык субъектлары саны	599,94	606,54	613,21	620
6.	Барлык предприятиеләр һәм оешмалар хезмәткәрләренең уртача исемлек санында кече һәм урта предприятиеләр хезмәткәрләренең уртача исемлек саны өлеше (читтән ике эш урыны буенча эшләүчеләрдән тыш), %	49,6	49,7	49,8	49,9

Программаны гамэлгэ ашыру ярдэм итэчэк:

- районда икътисадый һәм социаль тотрыклылыкның мөһим элементларыннан берсе буларак кече һәм урта эшкуарлыкның тотрыклы эшчәнлеген булдыруны стимуллаштыручы унай икътисадый мохит булдыруга;
- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү темпларын арттыруга, эшчәнлек өлкәләрен киңәйтүгә һәм кече предприятиеләрнең икътисадый ныгуына;
- кече һәм урта эшкуарлык субъектларыннан жирле бюджетка керемнәрнең артуына;
- халыкны эш белән тәмин итү мөмкинлекләрен киңәйтүгә һәм кече эшмәкәрлектә эшләүче хезмәткәрләрнең хезмәт хақы дәрәжәсен күтәрүгә;
- товар базарын конкурентлыкка сәләтле продукция һәм жирле житештерү хезмәтләре белән баеуга;
- кече һәм урта эшмәкәрлекнең социаль җаваплылығын арттыруга.

Тукай муниципаль районы Башкарма
комитетының 2024 елның__
__номерлы карарына
2 кушымта

**20__-20__ елларга Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм программасының
төп чаралары**

№	Чаралар исемлеге	Нәтижә	Жаваплы башкаручылар	Финанслау чыганагы	Башкару срогы
1	2	3	4	5	6
	1. Кече һәм урта эшкуарлыкны нәтижәле үстерү өчен, хокукый базаны камилләштерү һәм административ киртэләрне киметү				
1.	Кече һәм урта эшкуарлык өлкәсендә закон һәм норматив-хокукый актлар проектарына тәкъдимнәр, гамәлдәге норматив-хокукый актларга үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында тәкъдимнәр әзерләү	Кече эшмәкәрлекне үстерүнең хокукый базасын камилләштерү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
2.	Эшкуарлык өлкәсендә муниципаль дәрәжәдә норматив-хокукый база булдыру	Кече эшкуарлыкка ярдәм итү буенча нәтижәле оештыру һәм башка чаралар үткөрү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

3.	Коррупциягә каршы торуга юнәлтелгән чараларны камилләштерү турында тәкъдимнәр әзерләү	Эшмәкәрләрнең коррупция фактларына каршы торуын арттыру, бизнес алып баруның этик дәрәжәсен күтәрү, кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының хокукларын һәм мәнфәгатьләрен яклау	Тукай муниципаль районы Башлыгы каршындагы коррупциягә каршы көрәш комиссиясе	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
4.	Тукай муниципаль районы Башкарма комитетының кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм өлкәсендә дәүләтнеке булмаган ижтимагый фондлар, берләшмәләр һәм ассоциацияләр белән үзара хезмәттәшлек итү ысулларын эшләү	Кече бизнеска ярдәм итү һәм аны үстерү өлкәсендә уртак нәтижәле чаралар эшләү һәм үткәрү, кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм өлкәсендә килештерелгән инвестиция һәм кредит сәясәтен үткәрү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре, Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгының Тукай муниципаль районында авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе (киләшү буенча)	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

5.	<p>Кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерүгә комачаулый торган административ киртәләрне бетерү.</p> <p>Контроль - рөхсәт практикасын оптимальләштерү юлы белән дәүләт, кулланучылар һәм эшмәкәрләр мәнфәгатьләренә ярашуын тәмин итү</p>	<p>Сорала торган документларның тулы исемлеге һәм аларны һәр этапта карауның конкрет сроклары эшчәнлегенә төгәл, үтә күренмәле регламентын булдыру, шул исәптән: жир кишәрлекләрен милеккә (арендага) рәсмиләштерү, төзелешкә һәм реконструкцияләүгә проект документациясен карау, элмә такталарга һәм реклама мәгълүматларына рөхсәтләр рәсмиләштерү, биналарны торактан торак булмаганга күчерү һәм киресенчә, биналарны яңадан планлаштыруга рөхсәтләр</p>	<p>Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре, муниципаль районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы</p>	<p>Финанслаудан башка</p>	<p>20__-20__ еллар</p>
----	--	---	--	---------------------------	------------------------

		рәсмиләштерү һ.б.			
2. Эшмәкәрлекне үстерү өчен инфраструктураны үстерү, инновацион потенциалны гамәлгә ашыру. Икътисадый актив халыкны эшқуарлык эшчәнлегенә жәлеп итү					
1.	Индустриаль (сәнәгать) парклар һәм сәнәгать майданчыклары төзү	Булдырылган эш урыннары санын арттыру, салым түләүләрен арттыру	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре, муниципаль районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы	Гамәлгә ашырыла торган максатчан программалар кысаларында	20__-20__ еллар
2.	Хакимият органнары һәм эшқуарлык эшчәнлегә субъектлары тарафыннан эшқуарлык эшчәнлегә өлкәсендә районның социаль-икътисадый үсеш сәясәтенә кагылышлы мәсьәләләр буенча килештерелгән алымнар эшләү максатында, Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү буенча координация советы эшчәнлеген оештыру	Тукай муниципаль районының икътисадый, мөлкәти, шәһәр төзелеше һәм социаль сәясәтен формалаштырганда һәм гамәлгә ашырганда, кече һәм урта эшқуарлык субъектларының хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен яклау	Муниципаль район Башкарма комитетының икътисад бүлегенә	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

		<p>буенча тәкъдимнәр эшләү өчен, үз-үзләрен жайга салучы оешмаларның, кече һәм урта эшкуарлык субъектларының, Тукай муниципаль районы жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген оештыру.</p> <p>Административ киртәләрне киметү, икътисадның аерым тармакларында кече һәм урта эшкуарлык субъектларының хәлен начарайта торган сыйфатсыз норматив-хокукий актлар кабул итүгә юл куймау</p>			
3.	Эшмәкәрләр ассоциацияләрен булдыруга ярдәм итү	Гомуми мәсьәләләрне хәл итү өчен эшчәнлек төрләре буенча эшкуарларны берләштерү	Муниципаль район Башкарма комитеты, Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

			Һәм азык-төлек министрлығының Тукай муниципаль районында авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе (киләшү буенча)		
4.	<p>Социаль эшқуарлык субъектларына ярдәм:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Тукай районы территориясендә теркәлгән социаль эшқуарлык субъектлары эшчәнлегенә мониторинг алып бару; - социаль эшқуарлык субъектлары өчен семинарлар, тренинглар, мастер-класслар үткәрү; - социаль эшқуарлык субъектлары өчен ярдәм күрсәтү мәсьәләләре буенча консультацияләр үткәрү; - социаль эшқуарлык турында массакүләм мәгълүмат чараларында мәгълүмат урнаштыруны тәмин итү; - социаль эшқуарлык субъектларына муниципаль мөлкәтне ташламалы аренда ставкалары буенча арендага бирү; - муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында «Социаль эшқуарлык» битен алып бару; 	Дәүләт ярдәме алган кече һәм урта эшқуарлык субъектлары санын арттыру, социаль юнәлешле эшчәнлек алып баручы предприятиеләрдә эш урыннары санын арттыру	Муниципаль район Башкарма комитеты	Гамәлгә ашырыла торган максатчан программалар кысаларында	20__-20__ еллар

	<p>- социаль эшкуарлык субъектларына мэгълүмат тарату;</p> <p>- социаль эшмәкәрлек субъектларын форумнарда, күргәзмәләрдә, конференцияләрдә, экскурсияләрдә, түгәрәк өстәлләрдә катнашырга жәлеп итү</p>				
5.	<p>Яшьләр эшмәкәрлегенә ярдәм күрсәтү</p>	<p>30 яшькә кадәрге (кертеп) физик затлар тарафыннан төзелгән яшьләр эшкуарлыгы субъектлары санын арттыру, кече эшкуарлык субъектлары тарафыннан яңа төзелгән эш урыннары санын арттыру (яңа теркәлгән шәхси эшкуарларны да кертеп)</p>	<p>Муниципаль район Башкарма комитеты</p>	<p>Гамәлгә ашырыла торган максатчан программалар кысаларында</p>	<p>20__-20__ еллар</p>

6.	Икътисадның өстенлекле тармакларында үз бизнесын оештыруга инициатив, жаваплы затларны жэлеп итү һәм аларга жирле үзидарә органнары ягыннан ярдәм күрсәтү мөмкинлеге турында мәгълүмат бирү максатында, эшкуарлык эшчәнлеге субъектларының район халык мәшгульлек үзәге белән үзара хезмәттәшлеген оештыру	Яшьләрнең эшкуарлык эшчәнлеген стимуллаштыру, эшкә урнашу проблемалары белән очрашкан гражданның мәшгульлегенә ярдәм итү	Яр Чаллы шәһәре халыкны эш белән тәэмин итү үзәгенә Тукай районы буенча филиалы (киләшү буенча)	Гамәлгә ашырыла торган максатчан программалар кысаларында	20__-20__ еллар
3. Кече эшмәкәрлек субъектларына финанс-кредит, мөлкәт, консультация ярдәме					
1.	Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкуарлык субъектларына дәүләт ярдәме кысаларында чараларны гамәлгә ашыруда дәүләт хакимиятенәң федераль һәм республика структураларына ярдәм итү	Эшкуарлыкны үстерүгә юнәлтелгән федераль һәм республика программаларында катнашучы кече һәм урта эшкуарлык субъектлары санын арттыру	Муниципаль район Башкарма комитеты, Татарстан Республикасы Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министрлыгының Тукай муниципаль районында авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе (киләшү буенча)	Гамәлгә ашырыла торган максатчан программалар кысаларында	20__-20__ еллар еллар

2.	Кече һәм урта эшкуарлык субъектларын муниципаль заказны үтәүгә стимуллаштыру һәм жәлеп итү	Кече һәм урта эшкуарлык субъектларын муниципаль заказлар буенча конкурсларда һәм аукционнарда катнашуга стимуллаштыру һәм жәлеп итү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
3.	Өченче затларның хокукларыннан (хужалык алып бару хокукыннан, оператив идарә итү хокукыннан, шулай ук кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының милек хокукларыннан тыш) азат булган һәм кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына, кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына ярдәм күрсәтү инфраструктурасын барлыкка китерүче оешмаларга озак сроклы нигездә (шул исәптән аренда түләвенә ташламалы ставкалары буенча) биләүгә һәм (яки) файдалануга бирү максатында бирү өчен билгеләнгән мөлкәт исемлеген алып бару	Кече һәм урта эшкуарлык субъектларына бирү өчен муниципаль мөлкәт исемлеген киңәйтү, кече һәм урта эшкуарлык субъектларына муниципаль мөлкәт бирү буенча тәкъдимнәр булу	Муниципаль районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
4.	Социаль эшкуарларга һәм социаль юнәлешле коммерциясез оешмаларга тапшырырга мөмкин булган муниципаль мөлкәт исемлеген төзү һәм алып бару	Социаль эшкуарларга һәм коммерциясез социаль юнәлешле оешмаларга муниципаль мөлкәт	Муниципаль районның мөлкәт һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

		бирү буенча тәкъдимнәр булу			
5.	Муниципаль районның кече һәм урта эшкуарлығына ярдәм итү һәм аны үстерү өлкәсендә үткәрелә торган чараларга мәғълүмати ярдәм күрсәтү. Муниципаль районның рәсми сайтында кече һәм урта эшкуарлык турында материаллар урнаштыру	Кече һәм урта бизнес вәкилләренең алдынгы эш тәҗрибәсен системалаштыру һәм тарату. Кече эшмәкәрлек субъектларын Тукай муниципаль районы Башкарма комитеты үткәрә торган конкурсларда, күргәзмәләрдә, башка чараларда катнашуға жәлеп итү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
6.	Кече һәм урта эшкуарлык субъектлары, районның жирле үзидарә органнары катнашында «түгәрәк» өстәлләр, семинарлар, конференцияләр уздыру; эшкуарлык эшчәнлеген алып бару мәсьәләләре буенча эшкуарларга адреслы юридик ярдәм күрсәтү	Кече эшкуарлык субъектларының һәм жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген жайга салу, эшкуарлыкны үстерүнең актуаль мәсьәләләрен яктырту һәм аларны хәл итү турында уртақ	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре, район Советының юридик бүлеге	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар

		тәкъдимнәр һәм рекомендацияләр эшләү, контроль, күзәтчелек һәм хокук саклау органнары эшчәнлеге турында эшқуарларның мәғълүматлылығын арттыру			
7.	Законнар үзгәрешенә бәйле рәвештә кече һәм урта эшқуарлык мәсьәләләре буенча практик семинарлар үткәрү	Житештерү эшчәнлегендә хокук бозуларны булдырмау максатында, кече эшқуарлык субъектларына законнардагы үзгәрешләр турында мәғълүмат бирү	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре, район Советының юриск бүлеге.	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
4. Муниципаль районда эшқуарның уңай имиджын һәм кече эшқуарлык турында жәмәгатьчелекнең уңай фикерен формалаштыру					

1.	Кече һәм урта эшкуарлык субъектларын муниципаль районда, Татарстан Республикасында үткәрелә торган күргәзмәләрдә, ярминкәләрдә, конкурсларда катнашуға жәлеп итү	Эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итү, уңышлы эшкуарларның алдынгы тәҗрибәсен тарату, Тукай муниципаль районының социаль-икътисадый үсешендә кече һәм урта бизнесның ролен һәм әһәмиятен пропагандалау	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
2.	Массакүләм мәгълүмат чараларында районда эшкуарлыкны үстерү торышын, кече һәм урта эшкуарлык субъектлары эшчәнлеген киң яктырту: - эшкуарлык эшчәнлегенә уңай имиджын булдыруга юнәлтелгән мәкаләләр, мәгълүмати материаллар бастырып чыгару	Үзмәшгульлек формасы буларак эшмәкәрлеккә жәмәгатьчелекнең ышанычын һәм кызыксынуын арттыру. Эшмәкәрләргә бизнесның социаль жаваплылыгына тарту	Муниципаль район Башкарма комитетының тармак бүлекләре	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
5. Муниципаль районда кече һәм урта эшкуарлыкның агымдагы торышына анализ.					

1.	Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкурлыкның агымдагы торышына анализ	Тукай муниципаль районында кече һәм урта эшкурлыкның агымдагы торышының дәрәҗәһәм тулы статистик картинасын билгеләү	Муниципаль район Башкарма комитетының икътисад бүлгәһе	Финанслаудан башка	20__-20__ еллар
----	---	--	--	--------------------	-----------------